

ПОВІДОМЛЕННЯ*

УДК 027.7:025.2(477.83-25) “Львівська Політехніка”

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ФОНДУ БІБЛІОТЕКИ ЛЬВІВСЬКОЇ ПОЛІТЕХНІКИ ДО 1939 РОКУ

Ірина БЄЛОУС

*Науково-технічна бібліотека Національного університету “Львівська політехніка”,
вул. Професорська, 1, м. Львів, 79000, Україна, тел. (032) 258-21-28*

Розглянуто процес формування фонду бібліотеки Національного університету “Львівська політехніка” до 1939 р. Наголошено на його особливостях, зокрема, великій частці дарунків і видань, отриманих по обміну, у фондах бібліотеки, що було пов’язане з постійним браком коштів на закупівлю всієї необхідної літератури. Коротко описані переміщення бібліотеки у різний час, склад її фондів (переважали видання німецькою мовою) тощо.

Ключові слова: історія бібліотеки Національного університету “Львівська політехніка”, історія комплектування бібліотечних фондів, бібліотеки Австро-Угорщини та міжвоєнної Польщі.

Науково-технічна бібліотека Національного університету “Львівська політехніка” була заснована в 1844 р. як бібліотека Технічної академії, створеної на базі Реальної технічної школи. Невеликий книжковий фонд Реальної школи став основою фонду бібліотеки Технічної академії.

У XIX ст. техніка набула неабиякого розвитку. Через різке збільшення попиту на працівників з технічною освітою в Європі на базі військових та промислових шкіл почали створювати технічні університети. Австрійський уряд не був зацікавлений у промисловому розвитку Галичини, прагнучи зберегти її як сільськогосподарську провінцію Габсбурзької монархії, тому й розвиток Технічної академії відбувався надзвичайно повільно. До кінця XIX ст. кількість студентів не перевищувала 300 осіб, але поступово зростала, і у 1930-х рр. сягала трьох тисяч студентів.

У 1848 р. під час революційних подій і через ураження артилерійським снарядом будинку Технічної академії виникла пожежа, під час якої бібліотека, фонд якої на той час складав близько 2 тис. томів, повністю згоріла¹. Після цього її почали створювати наново. Перший запис в інвентарній книзі бібліотеки датується 1850 р.

Відновлення книгозбірні йшло надзвичайно повільно. Високі ціни на книги не дозволяли закуповувати достатню кількість примірників. Фонд бібліотеки формували з пожертв приватних осіб, головно професорів Академії і наукових установ, а також

* У цьому розділі вміщено тексти доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції “Формування, використання та збереження бібліотечних фондів бібліотек вищих навчальних закладів в умовах розвитку інформаційних технологій”, яка відбулася 11–12 травня 2011 р.

¹ Zajączkowski W. C. k. *Szkola Politechniczna we Lwowie: rys historyczny jej założenia i rozwoju, tudzież stan jej obecny.* – Lwów, 1894. – Ex cont.: [Biblioteka Politechniki Lwowskiej]. – S. 49.

щорічної закупівлі книг і передплати періодичних видань. Бюджет бібліотеки складався з невеликої частки загального грошового фонду Академії і незначних сум, які надходили від студентів як оплата за користування книжками, тому нові видання купували та передплачували в одному примірнику.

Фонд бібліотеки комплектувався літературою з математики, фізики, хімії, астрономії, природничих наук та економіки. Особливу увагу приділяли комплектуванню спеціальною літературою з таких галузей, як технічна механіка, статика, геодезія, хімічна технологія, опір матеріалів, товарознавство, лісництво і рільництво, будова машин, електротехніка, будівництво мостів, доріг та тунелів, будівництво і архітектура, водне будівництво, військова техніка. До фонду книгозбірні надходила також література загальнотехнічного характеру – технічна бібліографія, енциклопедії, словники, патенти, література з технічної освіти.

У 1871 р. Академія отримала права вищого навчального закладу, очолюваного ректором, якого обирала колегія професорів. Цього ж року запроваджено обов'язкове викладання польською мовою, яка прийшла на зміну німецькій. На той час, майже за 30 років існування бібліотеки, в її фондах було накопичено лише 3608 томів. Бібліотека не мала ні штатних працівників, ні відповідного приміщення, її фонди були не впорядковані, тож користуватися ними було дуже складно. Систематичного обслуговування теж не було². Справами бібліотеки займався безпосередньо сам ректор, який здійснював купівлю книг, передплату журналів, вів облік в інвентарних книгах і, якщо йому вистачало часу, видавав книги студентам та викладачам. Вести таку велику роботу одній людині, яка одночасно виконувала обов'язки ректора та викладача, було надзвичайно важко.

Тому Колегія професорів Академії звернулася до Міністерства освіти з пропозиціями щодо покращення роботи бібліотеки, і 5 листопада 1874 р. Міністерство дозволило виділити і передати відповідні приміщення для розміщення там книгозбірні та організації при ній читального залу в будинку Жарських, який прилягав до головного корпусу Академії, що знаходився тоді на розі Театральної та Вірменської вулиць. Тоді ж встановили першу постійну штатну одиницю бібліотечного працівника, дозволили прийняти тимчасового помічника бібліотекаря, а Міністерство виділило для цього кошти³.

Першим керівником бібліотеки став професор геодезії Домінік Зброжек, який із властивою йому енергією і сумлінністю взявся за переміщення та впорядкування фондів бібліотеки⁴. Уже на початку 1874–1875 навчального року, коли Академія призначила на постійну роботу першого бібліотечного працівника, Антонія Якубовського, бібліотека разом із читальним залом обслуговувала читачів щоденно протягом семи годин⁵.

У 1870-х рр. різко зріс попит на спеціалістів технічного профілю. У той час у навчальному закладі функціонували вже чотири факультети: інженерний, архітектурний, технічної хімії, будови машин⁶. Збільшилася кількість студентів, і місця для розміщення відповідних факультетів не вистачало. Назріло питання про будівництво спеціально обладнаного будинку.

² Zajączkowski W. C. k. *Szkoła Politechniczna we Lwowie...* – S. 80.

³ Ibidem. – S. 81.

⁴ *Program c. k. Akademii Technicznej Lwowskiej.* – Lwów, 1875. – T. 3. – S. 24.

⁵ Zajączkowski W. C. k. *Szkoła Politechniczna we Lwowie...* – S. 81.

⁶ *Program c. k. Akademii Technicznej Lwowskiej.* – Lwów, 1874. – T. 2. – S. 17.

У 1877 р. за проектом професора Юліана Захаревича було споруджено головний корпус по вул. Сапегі (тепер – С. Бандери), у якому бібліотеці відвели чотири кімнати на другому поверсі з північного боку.

З 1877 р. бібліотека стала постійно отримувати невеликі дотації для придбання літератури. У 1874–1876 рр. бібліотека отримала 1000 золотих, а в 1890-ті рр. вже щорічно отримувала 3000 золотих. До неї надходила література переважно німецькою та польською мовами, більшість складала видання з технічних та природничих наук. З величезними труднощами бібліотека отримувала англійські та американські періодичні видання. Як і раніше, кожна назва книги (журналу) надходила до книгозбірні лише в одному примірнику. Незважаючи на обмеженість штату та бюджету, книжково-журнальні фонди зростали, і бібліотека розпочала створення довідково-бібліографічного апарату до своїх фондів.

У ювілейному 1894 році фонд бібліотеки налічував близько 14 тис. томів, штат складався з трьох чоловік, бібліотечними послугами користувалося близько 300 читачів. Від 22 березня 1896 р. Міністерство освіти встановило своїм розпорядженням посаду практиканта бібліотеки з річним утриманням 500 золотих. Цю посаду обійняв Урбан Варег Массальський. У 1901 р. для ознаменування 10-тисячного запису в інвентарній книзі було зроблено мальовничо оформлений пам'ятний запис, під яким усі члени Ради професорів Політехнічної школи поставили свої підписи. У 1904 р. у фондах бібліотеки налічувалось 11890 інвентарних номерів, книгозбірня отримувала 150 назв журналів. Щорічна вартість нових надходжень становила до 7 тис. корон. Наказом Міністерства від 17 грудня 1904 р. № 226909 збільшено фінансову дотацію бібліотеці до 8 тис. корон. У 1906 р. фонд зріс до 12966 інвентарних номерів. Бібліотека отримувала 174 тематичних журнали, в тому числі німецьких – 116, польських – 32, французьких – 22, англійських – 6, російських – 4, чеських – 2. Після того, як закупили три великі нові стелажі, на якийсь час було забезпечено раціональне розміщення книжок. Під час Першої світової війни бібліотека не постраждала, її фонди поповнювалися новою літературою, але обслуговування читачів припинилося⁷.

У листопаді 1919 р. до Політехніки розпорядженням Ради міністрів приєднали Рільничу академію в селі Дубляни та Вищу лісову школу у Львові. Відповідні зміни відбулися і у роботі бібліотеки, зокрема до неї почала надходити література на сільськогосподарську та лісогосподарську тематику. У 1921 р. навчальний заклад перейменували на Львівську політехніку⁸.

На формування фонду бібліотеки в цей період коштів майже не виділяли, тому велике значення для його збільшення мали дарунки приватних осіб та різноманітних установ. Зокрема, таку допомогу книгозбірні надало французьке посольство в Польщі, яке передало значну кількість навчальної літератури, головно французькою мовою. У 1921/1922 навчальному році бібліотека отримала велику кількість літератури з Бібліотеки Сейму Польщі та Академії гірничої справи. У 1922 р. з Іллінської університету надійшли 65 томів літератури англійською мовою, з Академії мистецтв у Кракові – 56 примірників. Ухвалою Сенату Політехніки кілька сотень томів літератури з ліквідованої кафедри волокон було передано до бібліотеки.

У 1928 р. у бібліотеці на 28500 інвентарних номерів припадало 72 тисячі томів разом із дублетами. Розбіжність між цими кількостями можна пояснити тим, що

⁷ *Program c. k. Szkoły Politechnicznej we Lwowie.* – Lwów, 1919. – Т. 47. – С. 105.

⁸ *Program Politechniki Lwowskiej.* – Lwów, 1922. – Т. 50. – С. 153.

кожній назві журналу надавався один інвентарний номер при великій кількості томів. В одному томі опрацьовується річний комплект журналів⁹. При комплектуванні фонду книгозбірні велику увагу приділяли передплаті періодичних видань, як вагомому джерелу нових публікацій. У 1928 р. бібліотека отримала 377 технічних журналів (із них 103 польських).

У 1929 р. книгозбірня нараховувала близько 80 тис. томів і була найбільшою технічною бібліотекою на сході Польщі. Її штат на той час складався зі семи працівників. Щорічне поповнення фонду бібліотеки тоді складало 800–1000 книг і 400 журналів, але дві третини цієї кількості – надходження подарованих видань і по обміну. Наприклад, у 1929 р. до бібліотеки надійшло 1085 томів літератури, із них було закуплено – 349, а отримано у подарунок – 736. 123 примірники нової літератури, переважно на економічну тематику, подарував книгозбірні Казімеж Бартель. Максиміліан Матакевич у 1929 р. подарував 73 примірники словників та енциклопедичних видань, а у 1933 р. – 144 книги. У 1930 р. до бібліотеки надійшло 925 примірників книг та журналів. Серед них – 324 книги зі збірки Яна Щепаніка, яку після його смерті передав бібліотеці З. Щепанік-Дзіковський. Бібліотеці було важко утримуватися на належному науковому рівні, і тому її керівництво часто було змушене відмовляти професорам у закупівлі нової літератури та передплаті періодичних видань¹⁰.

У бібліотеці вели карткові алфавітний і систематичний каталог. На підставі цих каталогів було видано п'ять томів друкованого каталогу на книжковий фонд та два каталоги на фонд періодичних видань. Створення друкованого каталогу бібліотеки Львівської політехніки мало велике значення. Він був зручним, значно полегшував використання книг з фонду книгозбірні й донині залишається основним довідково-бібліографічним апаратом до старих фондів, з яких основна частина тепер належить до фонду рідкісних та цінних книг бібліотеки Львівської політехніки.

У 1930-ті рр. кількість студентів порівняно з 1877 р. збільшилась у дев'ять разів і досягла трьох тисяч. Щороку бібліотека отримувала на свої потреби в середньому 35–40 тис. злотих, із яких на придбання книг та періодичних видань, включаючи і їх опрацювання, витрачалось близько 27 тис. злотих на рік. Приміщення бібліотеки було малим, гостро відчувалася нестача площ для розміщення фондів і місць для читачів¹¹.

Ініціатором будівництва корпусу бібліотеки був один з професорів Львівської політехніки, видатний учений К. Бартель, який у 1941 р. загинув від рук фашистів. У 1929–1934 рр. за проектом професора Політехніки Тадеуша Обмінського спеціально для бібліотеки побудували окреме приміщення по вул. Нікоровича (тепер – Професорська) з книгосховищем на 500 тис. томів¹².

Розміщення бібліотеки в новому будинку сприяло подальшому її розвитку. Вона почала одержувати обов'язковий примірник видань технічних і професійних видавництв, які входили до Міжнародної федерації технічної і професійної преси¹³. Тільки протягом 1931–1938 рр. бібліотека отримала 271 найменування зарубіжних

⁹ Laskiewicz T. *Biblioteka Politechniki Lwowskiej*. – Lwów, 1929. – S. 3.

¹⁰ *Politechnika Lwowska: jej stan obecny i potrzeby*. – Lwów, 1932. – Rozdz. 10: Biblioteka. – S. 270.

¹¹ *Ibidem*. – S. 268.

¹² *Program Politechniki Lwowskiej*. – Lwów, 1934. – T. 62. – S. 194.

¹³ *Les Bibliothèques du Lwow, aperçu sommaire / sous la direction de M. Eustache Gaberle*. – Lwów: Imprimerie d'Institut national Ossoliński, 1929. – Ex cont.: [Biblioteka Politechniki Lwowskiej]. – S. 61.

журналів. Деякі з них надходили комплектами, а деякі – тільки фрагментарно¹⁴. Встановлення контакту з закордонними технічними видавництвами обіцяло значне збагачення фонду технічної літератури, але фінансові труднощі, які залишилися, гальмували комплектування в повному обсязі необхідної літератури. Забезпечення студентів підручниками не належало до завдань бібліотеки, і вся література комплектувалася в одному примірнику. Тому студенти були змушені створювати свої бібліотеки при земляцтвах і касах взаємодопомоги¹⁵.

У зв'язку з ухвалою Сенату Політехніки восени 1938 р. розпочався відбір і перенесення фонду бібліотеки лісового відділу (вул. Св. Марка, 1) до бібліотеки Політехніки.

У вересні 1939 р. фонд бібліотеки складав 88000 томів. Найбільше видань (50 %) було надруковано німецькою мовою, 15 % – польською, решта – іншими європейськими мовами¹⁶. До цього часу основним джерелом поповнення фондів були дарунки. Так, за 1937 р. фонд бібліотеки поповнився на 1064 томів, з цієї кількості закуплено 295 томів, а подаровано – 769.

До 1939 р. бюджет бібліотеки складався з плати студентів (10 злотих на рік, які вносилися до ректорату одночасно з платою за навчання) та дотації Міністерства освіти в сумі до 20 тис. злотих на рік. У середньому бібліотека мала у своєму розпорядженні на комплектування свого фонду суму близько 30–40 тис. злотих, основна частка якої йшла на оплату передплатних видань та їх опрацювання. Середня вартість книжки на той час складала близько 30–40 злотих, тому бібліотека могла щорічно придбати не більш як 200–300 томів. За змістом фонд бібліотеки представляв зібрання природничих та технічних видань монографічного характеру.

Видань українською та російською мовами не було, за винятком декількох комплектів дореволюційного російського періодичного часопису – “Журнал физико-химического общества”.

Велику цінність має фонд зарубіжних журналів з природничих та технічних наук. Окремі журнали зберігаються комплектами від кінця XVIII ст., наприклад, німецький журнал “Annalen der Physik”, який почав видаватися у 1790 р. У бібліотеці є комплекти цього журналу за 1799–1942 і 1955–1988 рр.

Першооснову фонду бібліотеки складають книжки довоєнного періоду. Переважно, це унікальні видання, які мають безперечну наукову, пізнавальну цінність. Фонд довоєнного періоду налічує близько 55 тис. примірників. Багато з цих книжок є пам'ятками друкарського мистецтва. Переважно це видання латинською, німецькою, французькою, італійською, польською мовами.

Фонд бібліотеки університету різноманітний як за своїм складом, так і за джерелами формування, і питання історії його формування потребує подальшого вивчення.

¹⁴ *Uzupełnienie katalogu czasopism Biblioteki Politechniki Lwowskiej wydanego w roku 1931.* – Lwów, 1939. – S. 3.

¹⁵ *Księga pamiątkowa Towarzystwa “Bratniej Pomocy” słuchaczy Politechniki we Lwowie.* – Lwów, 1897. – S. 23.

¹⁶ *Program Politechniki Lwowskiej.* – Lwów, 1939. – Т. 67. – S. 264.

THE PECULIARITIES OF STOCK FORMATION IN L'VIV POLYTECHNIC LIBRARY BY 1939

Iryna BIELOUS

*Scientific and Technical Library of L'viv Polytechnic National University,
1, Profesors'ka Str., L'viv, 79000, Ukraine, tel. (032) 258-21-28*

The process of stock formation in the library of L'viv Polytechnic National University by 1939 has been researched. Emphasis was placed on its peculiarities, such as a big share of donations and publications received in the result of exchange in the library stock, which is attributed to the permanent lack of funds for procurement of the necessary literature. The article briefly describes relocations of the library at different times and the contents of the library stock (the German-language publications prevailed).

Keywords: history of the library of L'viv Polytechnic National University, history of library stock formation, libraries of the Austro-Hungarian Empire and interwar Poland.

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ФОНДА БИБЛИОТЕКИ ЛЬВОВСКОЙ ПОЛИТЕХНИКИ ДО 1939 ГОДА

Ірина БЕЛОУС

*Научно-техническая библиотека Национального университета "Львовская политехника",
ул. Профессорская, 1, г. Львов, 79000, Украина, тел. (032) 258-21-28*

Рассмотрен процесс формирования фонда библиотеки Национального университета "Львовская политехника" до 1939 г. Подчёркиваются его особенности, в частности, большая доля даров и изданий, полученных по обмену, в фондах библиотеки, что было связано с постоянной нехваткой средств на закупку всей необходимой литературы. Кратко описаны перемещения библиотеки в разное время, состав её фондов (преобладали издания на немецком языке) и так далее.

Ключевые слова: история библиотеки Национального университета "Львовская политехника", история комплектования библиотечных фондов, библиотеки Австро-Венгрии и межвоенной Польши.

Стаття надійшла до редакції 20.04.2011

Прийнята до друку 29.04.2011